

Agios Georgios Manastırı

İnci Türkoğlu, Ioannis Papachristou

Marmara ilçesi, Türkeli (Avşa) Mahallesi, Manastır Burnu	İnşa dönemi / yılı: 1638
GPS: 40°29'55.6''K 27°28'56.5''D	Mevcut durumu: Ören yeri
	Mülkiyet durumu: Bilinmiyor
Tescil tarihi ve numarası: Bursa KTVKBK 18.08.1990 - 1294, Çanakkale KTVKBK 23.05.2003 - 2014	

Tarihçe

Avşa Adası'ndaki Agios Georgios Manastırı, Bizans Döneminde birkaç manastır biriminin bulunduğu adada günümüze ulaşan büyük olasılıkla tek manastır topluluğudur. Manastır 3/15 Ağustos 1638'de papaz keşiş Symeon tarafından deniz kenarında inşa edilmiştir. 1892'de manastırı ziyaret eden Gedeon (1895, 65), kilisenin kapısının iç kısmında üzerine yerleştirilen manastırın tarihi hakkında aşağıdaki yazıttan bahsetmektedir:

Ίστορήθη καὶ ἀνηγέρθη ἐκ βάθρου σὺν τοῦ

νάρθηκος | ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλο | μάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου | τοῦ πανοσιωτάτου καὶ πνευματικοῦ πατράσιν Λεοντίου ἱερομονά | χου καὶ ἡγουμένου· ἅμα δὲ καὶ Συμεὼν ἱερομονάχου τοῦ προκεκοιμηθέν | τος καὶ πρώτου κτιτόρου· ἅμα δὲ καὶ Ἰεζεκιήλ ἱερομονάχου, Σεργίου μοναχοῦ, | Κωνσταντίου μοναχοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν τῶν συναθροισθέντων καὶ

Fig. 1: Denizden görünüm

κοπιασάντων αὐτὴν· (νῦν δὲ ἀνακαινισθὲν παρὰ τοῦ προηγουμένου Ἀνθίμου ἱερο | μονάχου· ἐν ἔτει 1856¹). Ἐπὶ ἔτους ‚ΖΡΜΖ‘, ΑΠΟ Χριστοῦ δὲ ‚ΑΧΛΗ‘, ἐν μηνὶ αὐγούστῳ ΙΕ´, ἰνδικτιῶνος ζ´.

“Kutsal ve şanlı büyük şehit (*martyr*), muzaffer Georgios’un ilahi ve en kutsal tapınağı resimlerle süslendi ve narteks ile birlikte, pederlerin en kutsalı ve spiritüeli, papaz-keşiş ve başpapaz Leontios’un yardımı ve masrafları karşılması ile; ölmüş ve ilk kurucu olan papaz-keşiş Symeon ile birlikte, ve papaz-keşiş Ezekiel, keşiş Sergios, keşiş Konstantios ve toplanan ve çabalayan kardeşlerinin geri kalanı ile birlikte yeniden inşa edildi. (Şimdi başpapaz ve papaz-keşiş olan Anthimos tarafından 1856(*sic*) yılında onarılmıştır) 6146 yılında, MS 1638, 3/15 Ağustos, 6. *Indiktion*.” Manastır kısa zamanda bölgenin büyük bir dinsel merkezi

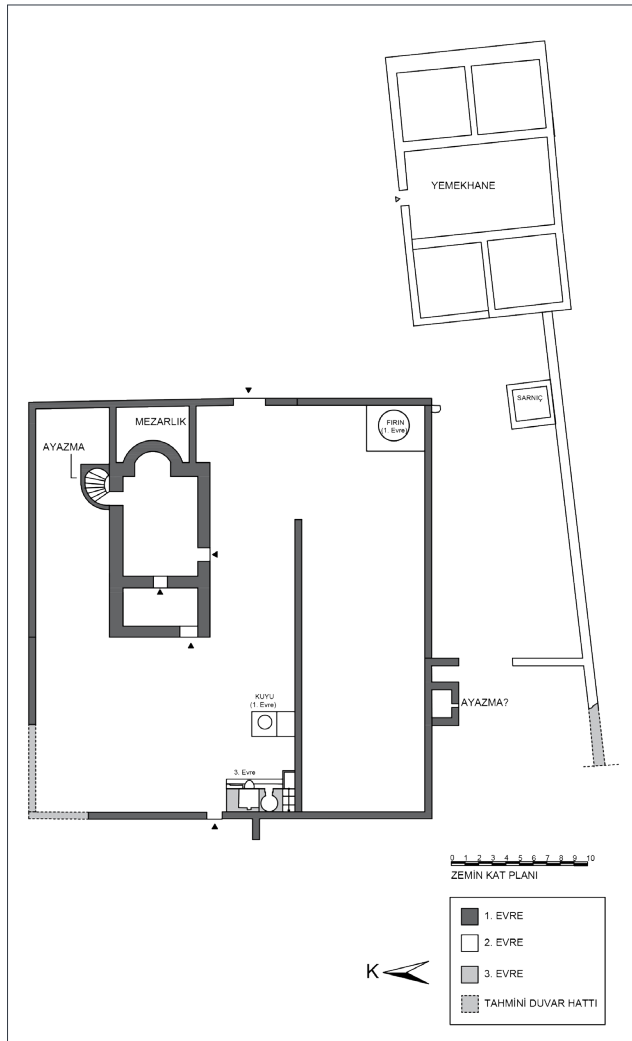
haline gelmiştir. Diğer tesislerin yanı sıra, manastırın el yazmaları, dini kitapları ve dini müzik kitaplarını içeren bir kütüphanesi bulunmaktaydı. Kompleks, kütüphanenin yok olmasına neden olan yangından sonra, 1789’dan önce terk edilmiştir. Gedeon (1895, 74-75), manastırın 6 Şubat 1789’da Prokonnesos Başpiskoposu’na yılda altı buçuk *florin* (yani, on sekiz kuruş) ödenmesi şartıyla Agios Horos (Aynaroz)’daki Vatopedi Manastırı’nın bir temsilciği (*metokion*) haline geldiğinden bahsetmektedir. 1834’te manastır başpapazı Anthimos Koutalinos (Panagiotou), Vatopedi Manastırı tarafından finanse edilen ve denetlenen restorasyonlara devam etmiştir. Anthimos, 1836’da manastırın çeşmesini inşa etmiş ve bir çınar dikmiştir. 1842’ye gelindiğinde Agios Georgios Manastırı, Prokonnesos Başpiskoposu’na yılda 200 kuruş ödemekteydi.

19. yüzyılda manastırın arazileri ve tarlaları bulunuyordu ve zenginliği Gedeon tarafından Avşa’da yaşayanların fakirliğiyle ‘çelişkili’ olarak yorumlanmıştır. Manastır, Ekim 1922’de terk edilmiştir. O zamandan beri kompleksin denize bakan duvarlarını tahrip eden dalgalar, yapıların ciddi şekilde yıkılmasına neden olan 1935 depremi ve kaçak kazılar yapıyı harabeye dönmüşdür (Lev. XII.46).

2003 ve 2004 yıllarında G. Polat tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı adına kazılar gerçekleştirilmiş, binalara koruma çatıları yapılmış (Fig.1) ve manastırın korunması için başka önlemler alınmıştır (Polat 2005).

Mimari

Kompleksin tamamı, 2712 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır ve bir çevre duvarıyla çevrilmiştir. Kompleksin tüm duvarları işlenmemiş moloz ve granit taşlarla çamur harçla, belirli bir düzen takip edilmeksizin, yer yer tuğla parçaları kullanılarak örülmüştür. Kireç harcı, 1834’teki onarım dönemine aittir (Polat 2005, 2006). Kompleksin yerleşim düzeninde iki ana yapı grubu bulunmaktadır. Ana grup, üç yönden avluyla çevrili bir katolikon (manastırın ana kilisesi) ve bu avluyu çevreleyen çeşitli yapılarından

¹ Gedeon (1895, 67) tarafından belirtilen Anthimos’un el yazısı notundaki gibi, doğru tarih 1834 olmalıdır.

Fig. 2: Dış avludaki su deposu

Fig. 3: Yemekhanenin (trapeza) güneybatıdan genel görünümü

Fig. 4: Dış avludaki "ayazma?" ve doğusundaki duvar kalıntısı

oluşmaktadır. Ana grup, doğu ve güney yönlerde dış avlu ve bazı ekler içeren güneydoğu yapı grubu ile çevrilmiştir.

Güneydoğu Yapı Grubu: Ana grubun güneyinde, doğu-batı doğrultusunda düz bir çevre duvarı uzanmakta olup bu duvar, doğuda büyük bir yapının batı duvarıyla birleşmektedir. Mevcut kısmın batı ucunun yakınında, ana grubun güney duvarından güneye doğru uzanan başka bir parça ile aynı yönde bir kuzey-güney duvarı uzanmaktadır. Doğuda, ana grubun güneydoğu köşesinin

hemen karşısında, doğu-batı yönlü dış duvara kuzey tarafında bitişen kare bir yapı (3,10x3,10 m) bulunmaktadır. Granit moloz taşla örülmüş ve 1,30 m yüksekliğe kadar günümüze ulaşmış yapının iç kısmında su geçirimsiz sıva bulunmaktadır. Bu nedenle yapının suyu depolamaya yönelik bir işlevi ve büyük olasılıkla da bir sarnıç olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 2). Dış avlunun güneydoğu köşesindeki büyük yapı yalnızca temel seviyesinde ayakta kalmış ve 24,52x12,00 m ölçülerindedir (Fig. 3). Yapının girişi kuzey duvarının ortasındadır ve söz konusu giriş batı ve doğu taraflarında iki oda ile çevrili geniş bir salona açılmaktadır. Batı duvarındaki onarımlar, ortada başka bir giriş olduğuna işaret etmektedir. Polat tarafından yapı, *trapeza* (yemekhane) olarak tanımlanmış ve sarnıç ile birlikte 1834'teki onarım dönemiyle ilişkilendirilmiştir (Polat 2005, 208-209).

Güney avlu duvarının batı kısmından çıkıntı yapan duvar, ana grubun güney duvarına bitişik dikdörtgen yapının doğusundan uzanan daha kısa bir çıkıntıya karşılık gelmektedir. Bu iki duvar çıkıntısı karşılıklı gelmekte ve güney kısmın batısını sınırlandırmaktadır. Ayrıca ana grubun güneydoğu köşesinde kötü durumda küçük bir duvar izi bulunmaktadır. Ana grubun güney duvarına bitişik dikdörtgen yapının (1,94x3,12 m ve 1,42 m yüksekliğinde) güney duvarının alt kısmında bir kemer bulunmaktadır. Kazılar sırasında kemere doğru hafif eğimli bir döşemeye ulaşılmıştır. Polat, kompleksin ilk inşaat aşamasından itibaren bir ayazması (s. 209) olduğunu önermiştir. Ancak şu ana kadar bu öneriyi doğrulayacak herhangi bir iz rastlanmamıştır (Fig. 4).

Ana Yapı Grubu: 1,30 m kalınlığında bir duvar ile çevrili ana yapı grubu, yaklaşık 900 metrekairelik bir alanı kaplamaktadır. Çevre duvarının yalnızca kuzey bölümü bir seviyeye kadar ayakta kalmıştır ve iç yüzeyinde ahşap hatıllar bulunmaktadır. Ana yapı grubuna doğu tarafta 2,40 m genişliğindeki bir ana kapı ile batı tarafında 1,20 m genişliğinde bir ikinci kapı ile ulaşılmaktadır. Polat, çift kanatlı ana kapının manastır terk edildikten sonra sökülüp satıldığını belirtmektedir (2005, 206). Ana yapı grubunun çevresindeki izler, batı yönünde başka yapılar da

Fig. 5: İç avlunun kuzey bölümünün ve kuzeydeki çevre duvarının doğudan görünümü

olduğunu ve muhtemelen dış avlunun bu yönde daha da uzadığını göstermektedir.

Ana grubu çevreleyen duvarın (Fig. 5) içinde hamamlar, katolikon, ayazma, şaraphane, mutfaklar, atölyeler, kuyu, keşiş hücreleri, mezarlık vb. bulunmaktaydı. Bugün tamamen yıkıntı halindeki hamam, katolikon kilisesi ve kuzeydeki çevre duvarının arasında yer almaktadır (Fig. 5). Polat (s. 210) tarafından kuzey çevre duvarının iç ve deniz tarafında açığa çıkartılan hazneler bugün görülmemektedir. Bu bölümde, basamaklı ayazmanın dış duvarı katolikon kilisesinin kuzey duvarından dışarı taşmaktadır. Kıvrımlı ve sekiz basamaklı koridor, aşağıda küçük bir tekneye inmektedir.

Katolikon kilisesi, doğuda cephede çıkma yapan yarım daire biçimli apsisi ve batıda bir narteksi olan doğu-batı yönünde dikdörtgen bir yapıdır (Fig. 6). Yapıya narteksin batı duvarının güney ucundaki bir kapı ile naosun güney duvarının batı ucundaki başka bir kapıdan erişilmektedir. Narteks pişmiş kil tuğlalarla döşenmiş olup doğu duvarının ortasındaki bir kapıdan naosa açılmaktadır (Fig. 7). Kazılarda çok sayıda çatı kiremiti parçasını, 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi boyalı seramiklerini ve fresk parçalarını ortaya çıkarılmıştır (Polat 2005, 208).

Naos dikdörtgen planlıdır. Malta taşı ve yer yer tuğlalarla döşenmiş olsa da, zemin çoğunlukla sıkıştırılmış toprak olarak bırakılmıştır. Apsis tuğla ile döşenmiştir. Pastoforion hücreleri yerine nişler bulunmaktadır. Apsiste ve bir tanesi de naosun güney duvarında olmak üzere mezarlar açığa

Fig. 6: Katolikon kilisesinin genel görünümü

Fig. 7: Narteks

çıkarılmıştır (Polat 2005, 207-208). Polat tarafından narteksin yanında atrium olarak belirtilen bölüm günümüzde ayırt edilememektedir. Apsis ile doğudaki çevre duvarı arasındaki alan duvarlarla sınırlandırılmıştır. Bu alanın mezarlık işlevli olduğunu gösteren gömütler açığa çıkarılmıştır.

Katolikon kilisesinin güney ve batı tarafları boyunca uzanan iç avlu, granit ve mermer bloklarla döşenmiştir. İç avlunun güney tarafı boyunca, doğudaki ortak mutfak ve çalışma alanlarını içeren büyük bir dikdörtgen bölüm bulunmaktadır (Fig. 8). Günümüze ulaşamayan bu bölümün ahşap üst katı keşiş hücreleri olmalıdır. Ortak mutfaktan günümüze yalnızca kubbeli bir fırının alt kısmı ulaşmıştır (Fig. 9). Fırından iç avluya kadar uzanan alan da taş döşelidir. Bu geniş kapalı alana doğudaki bir açıklıktan ulaşılmaktadır. İç avlunun güneybatı köşesinde kargir merdiven ve ocak yer almaktadır (Fig. 10); bunların yanı başında şarap tankı ve tahliye haznesi konumlanmıştır (Fig. 11). Bu kuruluşun doğusunda, döşemesi olan 1,40x1,40m ölçülerindeki kare alanda 0,90 m çapında yuvarlak bir kuyu bulunmaktadır (Fig. 12).

Fig.8: Ortak mutfak ve atölyeleri barındıran geniş alan

Fig. 9: Kubbeli fırın

Fig. 10: Merdiven ve ocak

Ocakta, Yunanca (KP) yazılı tuğlalar ve öndeki tezgah üzerinde Yunanca ΑΧΜΕΤ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ, ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΝ yazan ("Ahmet Ali Paşa, Myriofyton [bugünkü Mürefte]") tuğlalarla örülmüştür (Fig. 13). Mürefteci Ahmet Ali Paşa, önce tuğla ve kiremit imalat işine giren bir armatör olarak bilinmekte ve ilk olarak 20. yüzyılın ilk on yılında kayıtlarda rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu tuğlalarla inşa edilen kısım, bu on yıla tarihlenmelidir. 9 Ağustos 1912'de şiddetli bir deprem ve ardından oluşan tsunami ile I. Dünya Savaşı tüm tuğla-kiremit endüstrisini zarara uğratmıştır. Bölge, Kurtuluş Savaşı sonrasında bir miktar toparlansa da, endüstri eski durumuna asla ulaşamış, ancak Ahmet Ali Paşa sektöründe kalmıştır (Eldem 2018, 445 Tablo 17.5). Eldem çalışmasında üzerinde KΠ yazan tuğlalardan bahsetmemektedir. Bu nedenle, bu tuğlaların yerel el yapımı tuğlalar olduğu düşünülebilir.

Böylece, yapının tarihçesi hakkında kazılarda saptanan iki evreye –1638'teki çamur harçlı asıl inşaat ve 1834'teki kireç harçlı inşaat– sınırları tam bilinmeyen üçüncü bir

Fig. 11: Şarap tankı

Fig. 12: İç avludaki kuyu

evre eklenmelidir: 1910 civarında, 1912 depreminin öncesinde veya sonrasında, en azında KPI yazan tuğlalarla bir ocak ve Mürefetli Ahmet Ali Paşa'nın imalatı tuğlalarla da bir seki inşa edildiği söylenebilir.

Güncel Durum

2002-2003 yıllarında gerçekleştirilen kurtarma kazıları sonrasında kazı alanı tel fenslerle çevrilmiş; mutfak, fırın ve ayazma üzerine koruyucu çatı inşa edilmiş ve dalgaların deniz kenarındaki çevre duvarını daha fazla tahrip etmemesi için bir destek duvarı yapılmıştır. O zamandan günümüze geçen sürede, tel fensler deforme olmuş ve yer yer kopmuş, deniz kenarındaki duvarlar yıkıldığı için kuzeydeki çevre duvarının bir kısmı tahrip olmuş, koruyucu çatılar paslanmış. Bu nedenle alan acil bakım çalışmalarına ihtiyaç duymaktadır. Duvarların da onarıma ihtiyacı vardır. Günümüzde alan bitkilerle kaplanmıştır. Ziyaretçiler ve yaşayanlara

Fig. 13: "Ahmet Ali Paşa Myriophyton" yazılı tuğlalar

yönelik herhangi bir bilgilendirme panosu bulunmamaktadır. Alan, ana yolun üzerinde kolayca erişilebilir bir noktadadır.

Risk Değerlendirmesi ve Öneriler

Alan kolayca erişilebilir olduğundan kaçak kazılar da dahil olmak üzere doğa koşullarına açıktır. Paslanmış koruyucu çatıların en kısa zamanda yenilenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde çatılar yıkılarak kalıntılara zarar verebilir. Deniz kenarındaki destek duvarının yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Daha fazla hasarı önlemek için bütün alanın bakımı yapılmalıdır. Bütün bu müdahaleler sonrasında alana bilgilendirme panosu konulmalıdır.

Alan iç turizm baskısı olan ve tarihi kimliğini giderek kaybeden Avşa Adası'ndaki tek tarihi eserdir. Alanın bakımı ve ziyaretçilere açılması, Avşa'nın turizmini zenginleştirecektir.